

УДК 37(477)

О.А. Лавріненко

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК І ОПАНУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ В УКРАЇНІ (1917–1919 рр.)

У період становлення української державності за часів Центральної Ради, Гетьманату, Директорії та Радянської України великого значення надавалося розбудові системи підготовки педагогічних кадрів. Наприкінці 1917 р. вчителів готували 39 учительських семінарій та 8 учительських інститутів (Вінницький, Глухівський, Катеринославський, Київський, Миколаївський, Полтавський, Білгородський на Харківщині, Чернігівський), у яких накопичувався практичний і теоретичний досвід та ідеї педагогічної майстерності. Учитель залишався центральною фігурою навчально-виховного процесу, і до його професійної підготовки висувалися часом досить завищені, проте обґрунтовані вимоги. Уряд Центральної Ради, як стверджує Л. Артемова, тісно пов'язував процес будівництва нової національної школи з вирішенням питань про соціальну захищеність учителів. Цьому сприяло обрання до керівного складу Центральної Ради п'яти педагогів. Працівники системи освіти в основному за рахунок державного бюджету забезпечувалися житлом і паливом. Л. Артемова, досліджуючи історію системи підготовки вчителя дошкільного виховання у 1917–1920 рр. звернула увагу на те, що “дбаючи про охорону здоров'я вчителів та викладачів ВНЗ, про підвищення їхньої професійної майстерності, Центральна Рада разом з Міністерством освіти УНР на початку 1918 р. розробила закон, згідно з яким тижневе навантаження на одного педагога становило 12 годин, а місячна заробітна плата – 600 крб. У разі перевиконання норми навантаження зарплата збільшувалась удвічі. Шкільним педагогам заборонялося мати більше як 24 години навантаження на тиждень. Проте втілити цей закон у життя Центральній Раді не вдалось, оскільки наприкінці 1918 р. в результаті державного перевороту влада перейшла до гетьмана П. Скоропадського” [1, с. 271].

9 липня 1917 р. Центральна Рада опублікувала Декларацію, в якій були сформульовані першочергові завдання в галузі освіти, констатовано, що Генеральний Секретаріат бере у свої руки, по-перше, управління освітою і контроль за проведенням українізації навчальних закладів; по-друге, організацію видання підручників; по-третє – добір та підготовку вчительських кадрів. Для здійснення контролю за діяльністю закладів народної освіти на місцях Генеральний Секретаріат призначав спеціальних комісарів, а навчальні округи були, відповідно, реорганізовані в комісаріати.

Для розробки основних положень реформування педагогічної освіти було створено спеціальну комісію, яка діяла упродовж квітня-червня 1918 р. і внесла конкретні пропозиції щодо структури педагогічних закладів, правил вступу до них. Як зазначає С. Бутівченко, у пропозиціях комісії з реорганізації педагогічних навчальних закладів було визначено, що до педагогічних ВНЗ приймаються особи, які мають середню освіту. На 1918 рік складаються два типи таких закладів: один – для підготовки вчителів нижчих і вищих початкових шкіл, другий – для вчителів середніх шкіл [4, с. 70].

Незважаючи на різні суспільно-політичні та економічні негаразди, які переживали вітчизняні вищі педагогічні заклади освіти періоду, що розглядається у системі професійно-педагогічної підготовки відображуються прагнення наукової та культурно-просвітницької громадськості до вдосконалення педагогічної майстерності майбутнього вчителя-вихователя, навіть створюються певні засадничі принципи впровадження в навчально-виховний процес

вищої педагогічної школи елементів майстерності, професіоналізму, основ професійно-педагогічного спілкування. Аналіз наукової літератури, яка містилась у бібліотечних фондах Глухівського, Полтавського вчительських інститутів, Ніжинського історико-філологічного інституту, Київського педагогічного інституту та численних одно-трирічних педагогічних курсів, свідчить, що студентам пропонувалися для опрацювання науково-методичні видання, в яких прямо чи опосередковано йшлося про необхідність оволодіння майбутнім учителем основами педагогічної майстерності. На практичних і лекційних заняттях провідними професорами педагогічних ВНЗ упродовж 1917–1919 рр. розглядався “Катехізіс народного вчителя”, автором якого був відомий російський педагог і методист І. Сахаров. Студенти ознайолювалися не лише із вимогами, що висувалися до знань, умінь, навичок учнів, але й вивчали провідні прийоми та методи викладання, вчилися правильно і на належному науково-практичному рівні здійснювати педагогічну взаємодію. Особливу увагу звертали на методику і техніку проведення уроку. В “Катехізісі” зазначалося: “Вчитель має піклуватися про те, аби його пояснення були ясні і доступні дитячому розумінню. Для жвавості і насиченості уроку слід уміло робити відступи. Прислів’я, приказки, маленькі розповіді, віршики, анекдоти, байки, пісеньки – все це оживляє урок, урізноманітнює його, освіжає напружену дитячу увагу. Тон мовлення вчителя повинен бути не крикливим, а простим і виразним” [12, с. 18-19].

“Катехізіс” спрямовував майбутніх учителів оволодівати монологічними (дидактичними) та діалогічними (евристичними) прийомами ведення уроку. Навіть давалися визначення уроку-монологу: це – дієва методика, коли вчитель пояснює чи веде розповідь без усіляких відступів, йде прямо до навчальної мети, економлячи при цьому час. Діалогічний прийом допускає відступи, передбачає запитання вчителя і учнів, невимушену розмову з приводу розглядуваного матеріалу, що розглядається. Причому вчитель має досконало володіти обома прийомами, майстерно чергувати їх у навчальному процесі [12, с. 20].

До педагога-вихователя і до рівня його професійної майстерності висувалися такі конкретні вимоги:

1. Потрібно уважно стежити за своїми учнями під час уроку і, помічаючи їхню втомлюваність, припинити заняття чи змінити предмет розгляду, бо виснаження нервової системи згубно впливає на дитяче здоров’я, на загальний психічний і фізичний розвиток дитини. Необхідно вміти застосовувати посеред уроку легкі гімнастичні вправи чи цікаву бесіду, що оживляє клас.

2. Учитель має дотримуватись поступовості проведення заняття з учнями, уміти плавно перейти від простих вправ до більш складних, уміло впливаючи на почуття вихованців.

3. Треба навчитися розвивати дитячу увагу (здатність дитячої душі зосереджуватися на певному предметі вивчення); не надто довго займатися з учнями одним і тим самим видом навчальної діяльності, бо це призводить до неуважності. Для того щоб заволодіти увагою дітей, необхідно вміти грамотно звертатися до всього класу і до кожного учня окремо; прагнути, щоб викладання було цікавим і захоплюючим для всіх.

4. Педагог повинен пам’ятати, що слухові враження набагато слабше відкладаються в пам’яті, ніж зорові. Ось чому словесні пояснення необхідно підкріплювати наочним матеріалом для зрозумілості понять, що розглядаються.

5. Учитель має піклуватися про те, щоб логічні (міркувальні) асоціації переважали над механічними (за подібністю, протиставленням, за місцем, часом). З раннього дитинства

потрібно розвивати навички до самостійних суджень про предмети, які їх оточують, про явища природи тощо.

6. Перша і головна умова належного засвоєння знань – включення в роботу якомога більшої кількості чуттєвих органів для сприйняття того чи іншого враження або групи вражень. Педагог має домогтися того, аби вразити учня своєю розповіддю чи поясненням окремого факту, а звідси – запам'ятовування буде сильнішим і тривалішим у часі.

7. Щоденно вчитель повинен розвивати уяву учня. Цьому сприяють такі чинники: 1) збагачення пам'яті дитини живими і яскравими образами (наприклад, спостереження за природними явищами, читання казок і поетичних творів); 2) самостійна творчість (дитячі ігри, ручна праця, малювання, віршування та ін.).

8. Лише той учитель здатний втілити в життя завдання народної школи, який любить дітей і сам процес навчання і виховання. Але цього не досить. Щоби бути на висоті педагогічного покликання, він повинен прагнути до постійного самовдосконалення, пам'ятаючи, що той, хто не рухається вперед, неодмінно відстає від життя і деградує [12, с. 93–94].

З огляду на формування педагогічної майстерності, у більшості українських середніх спеціальних педагогічних закладів у 1917–1919 рр. (Полтавська Олександро-Миколаївська вчительська семінарія, Житомирські дворічні педагогічні курси для підготовки вчителів початкових училищ, Одеські педагогічні курси А.В. Горієвої, Київська вчительська семінарія ім. К.Д. Ушинського, церковні вчительські школи відомства Православного віросповідання та ін.), як свідчать численні архівні джерела, в курсах психології та педагогіки розглядалися проблеми педагогічного авторитету як необхідного складника праці вчителя-вихователя. Студентам, майбутнім учителям, рекомендувалося ґрунтовно осмислити працю відомого тоді педагога-практика П. Кованька “Педагогічний авторитет”. Автор справедливо відзначав: “На учнів благотворно може впливати лише особистість учителя, хай то буде вихователь, інспектор, директор, професор – байдуже. Не можеш нав'язати своїм учням чи слухачам необхідних етичних ідеалів, не можеш дати їм моральних підвалин і осмисленого розуміння достоїнства, честі, обов'язку і зобов'язань стосовно до нижчих, рівних чи вищих – йди із навчального закладу і шукай більш прийнятної для власних особистісних рис заняття, бо згодом неодмінно станеш мучителем і тираном одночасно” [6, с. 5].

Автор “Педагогічного авторитету” був переконаним у необхідності більш широкої професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя у вищих закладах освіти і обстоював необхідність введення в курси педагогіки, психології, окремих фахових методик питань, які стосувалися власне педагогічної майстерності. Наводячи приклади діяльності педагогічних ВНЗ України і середніх спеціальних педагогічних закладів, П. Кованько зауважував: “Талант чи геній здатний перебороти всі перепони, які постають перед педагогами у щоденному житті. Але ж геніїв небагато і будувати систему народної освіти лише на ефемерних надіях періодичної появи геніїв – надто ризиковано! І суспільство, і держава повинні створити такі умови для підготовки майбутнього вчителя, щоб його особистість могла вільно розвиватись як розумово, так і морально” [6, с. 12].

У цілому період 1917–1919 рр. характеризується тим, що в більшості педагогічних ВНЗ відбувається переосмислення сутності та специфіки професійної підготовки, викладачі в лекційних курсах та на семінарських заняттях, при проведенні педагогічної практики звертають увагу студентів на такі важливі питання, як способи зовнішнього впливу вчителя на учнів, науковий і виховний авторитет педагога, неприпустимість грубості у ставленні до вихованців, гнучкість розуму вчителя-вихователя, ідеал педагога – необхідні складники рівня педагогічної майстерності. Все частіше в громадсько-політичних колах звучало гасло:

“Виховуючи дитину, ми виховуємо людину, а виховуючи вчителя, ми виховуємо цілу низку поколінь!”.

Характеризуючи систему підготовки педагогічних кадрів у часи національного державотворення, Л. Корж вказує на той факт, що на українських землях актуальною постала проблема підготовки вчителів для початкової школи. Починаючи з 1917 р. між окремими земствами навіть точилася конкурентна боротьба за добре підготовлені й досвідчені вчительські кадри. Органи самоврядування прагнули за будь-яку ціну кращих педагогів утримати в себе, щоб не переманили сусіди, створюючи для істинних педагогів – майстрів своєї справи – належні побутові та матеріальні блага [7, с. 7]. Вершиною професійної майстерності вважали національну свідомість педагога-вихователя. Уряди Центральної Ради, Директорії та Гетьманату проводили значну просвітницьку роботу серед українського вчительства, організовуючи курси перепідготовки, в діяльності яких брали участь відомі громадські і науково-педагогічні діячі України Г. Ващенко, П. Дорошенко, С. Василенко, П. Волинський, М. Рудницький, С. Русова, Г. Хоткевич та ін.

Особливого значення розвитку педагогічних здібностей, умінь і навичок майбутнього вчителя надавав І. Стешенко, видатний громадсько-освітній діяч, народний міністр освіти УНР, який висунув ідею заснування Педагогічної Академії – прообразу сучасного Інституту вдосконалення вчителів. За його задумом, це мав бути вищий заклад освіти, в якому вчителі-практики матимуть змогу вдосконалювати свій фаховий рівень, шліфувати власну майстерність. Урочисте відкриття Української педагогічної Академії відбулося 20 листопада 1917 р. Викладачами-наставниками в ній стали відомі представники української наукової інтелігенції. Так, історію педагогіки викладав П. Зайцев, теорію педагогіки – приват-доцент О. Музиченко, педагогічну психологію – професор В. Зіньківський, історію української літератури – приват-доцент Ф. Сушицький, методику читання – В. Дога та інші [2, с. 26–27].

Розвиткові педагогічної майстерності сприяло відкриття українських народних університетів, ініціаторами створення яких були громадські організації “Просвіта”, “Праця”, “Українське наукове товариство”. За свідченнями А. Боровика, народні університети одним із своїх завдань ставили підготовку вчительських кадрів. У навчальних планах даного типу закладів містилися такі предмети, як “Історія педагогічних ідей” (20 год. на рік, на першому курсі), “Основи вчення про виховання” (12 год. на рік на другому курсі), “Психологія”, “Логіка” (по 40 год. на рік, на першому курсі). На словесному відділенні історико-філологічного факультету викладалися дисципліни “Основи вчення про естетику” та “Декламація” (по 10 год. на першому курсі), які мали на меті підготувати студентів до викладацької діяльності, сформуванню належний рівень мовленнєвої комунікації і вміння впливати на особистість учня через почуттєву сферу [3, с. 4].

Слід зазначити, що робота більшості українських вільних університетів проходила в складних умовах. Тогочасна політична ситуація, матеріальна скрута, відсутність приміщень для проведення занять, бідність бібліотечного фонду та інші обставини не сприяли належній підготовці педагогічних кадрів. Проте в системі практичної і загально-педагогічної підготовки студентів варто відзначити чимало позитивів. Так, починаючи з 1918 р. Київський український державний університет, Кам’янець-Подільський український університет, Полтавський історико-філологічний факультет Харківського університету та інші використовували у своїй роботі кращі західноєвропейські, світові та російські концепції підготовки майбутнього вчителя. У Київському українському державному університеті, як свідчать друковані видання того часу, досить популярним на історико-філологічному

відділенні був російський журнал “Педагогические известия”. В основному на позакласних заняттях та в процесі гурткової роботи студентами обговорювалась і вивчалась велика кількість спеціальних педагогічних статей, у яких обстоювалася ідея необхідності володіння кожним учителем-вихователем елементами педагогічної майстерності. Зверталася належна увага на володіння зовнішньою і внутрішньою педагогічною технікою, мовленнєвою виразністю – необхідними складниками праці вчителя. Широкий резонанс викликала стаття “Обращение к работникам слова”, що була опублікована в одному з номерів журналу за 1917 рік. У ній містився заклик до бездоганного володіння кожним діячем освіти словом, спрямованим на позитивний почуттєвий резонанс в учнів, а саме: “Працівники слова забувають про одне: слово є єдиною їхньою зброєю, єдиним провідником думок, цілей, прагнень. Учитель, як провідник слова, нічого не досягне у власній педагогічній діяльності, аж доки не навчиться продумувати власну словесну форму, адаптуватиме мовлення до психологічних вікових та індивідуальних особливостей аудиторії. Мовлення педагога має бути конкретним, образним, цілісним. Метод розповіді повинен стати живим методом, побудованим на елементах високої художньої довершеності, яка здатна збудити глибокі почуття і думки учнів, тим самим розвиваючи їхній естетичний душевний зміст” [15, с. 41–42].

Боячись українського освітнього руху за рідну школу, за розвиток національної системи освіти і підготовки педагогічних кадрів, більшовицький уряд прагнув вплинути на керівників освітньої галузі УНР, організовуючи так звані двомісячні курси для експертів та інструкторів зі шкільної справи у Москві. Представники із провінційних містечок України були присутні на цих курсах, але той професорсько-викладацький склад, залучений до читання лекцій і проведення семінарсько-інструктивних занять, міг лише позитивно вплинути на професійний рівень вітчизняного керівника освітньо-виховної установи. На курсах читали лекції корифеї психолого-педагогічної науки Росії П. Блонський, Е. Звягінцев, В. Мурзаєв, В. Флеров, Г. Челпанов та інші. Важливо відзначити, що курсистів ознайомлювали і з проблемами сутності та специфіки професійної майстерності вчителя, говорили про необхідність звернення при аналізі уроків окремих педагогів на те, як учитель здійснює педагогічну дію, які його кращі риси варто поставити за взірць. Цьому сприяли предмети, що читалися на курсах, а саме: “Основи педагогіки та організації нової народної школи”, “Психологія”, “Методи і принципи шкільного викладання”, “Родинознавство”, “Дитячі ігри та майданчики”, “Педагогічне малювання і ліплення” та ін. Було також організовано бесіди з курсистами з проблем народної освіти, впровадження в практику передового педагогічного досвіду відомих учителів-практиків тощо [8, с. 70–72].

Велику організаційно-педагогічну роботу зі створення Полтавського українського університету провів видатний історик, педагог, етнограф М. Рудинський, який у 1917–1918 рр. входив до педагогічних рад Першої та Другої Полтавських українських гімназій, викладав у Другій гімназії історію мистецтва, стародавню історію, читав лекції на педагогічних курсах та в педагогічному інституті. Він розробив і оприлюднив програму краєзнавчої діяльності у позашкільних гуртках з вивчення рідного краю. За твердженнями О. Супруненка, М. Рудинський заснував і був редактором полтавського педагогічного часопису “Нова школа”, що виходив у 1918–1919 рр. До співпраці в цьому залучив відомих полтавських педагогів, літературознавців і публіцистів Г. Ващенко, Д. Солов’я, Г. Коваленка, В. Щепотьєва. Крім того, М. Рудинський став одним із засновників педагогічного музею Народної Управи, який постачав наочні посібники до школи, керував екскурсійною роботою в місті [13, с. 5–6].

Концепція окремого педагогічного факультету з відділеннями історико-філологічним і природничо-математичним та начерками робочих програм, розрахунками, концептуальними положеннями, розробленими М. Рудинським, пізніше лягли в основу створення Полтавського інституту народної освіти, а сам університет став називатися історико-філологічним факультетом (філією Харківського університету). Саме з цього часу можна вести відлік зародження полтавської наукової школи професійної майстерності майбутнього вчителя. При плануванні навчально-виховного процесу значна частина лекційних і практичних годин відводилася на педагогічний цикл, причому планувалися такі дисципліни, як теорія і психологія педагогічної творчості, методика і теоретичні курси зі шкільної справи для практичної підготовки до роботи в школі. На цих курсах студенти повинні оволодівати елементами педагогічної майстерності, специфікою професійно-педагогічного спілкування, педагогічною технікою. М. Рудинським були розроблені також програми одно-дворічних курсів для осіб, які бажали отримати спеціальність вихователя дітей дошкільного закладу. Серед дисциплін, що вивчалися за два семестри, значна кількість спрямовувалася на шліфування власне педагогічної майстерності наставника-вихователя (табл. 1)

Таблиця 1

Програма однорічних курсів із дошкільного виховання для тих, хто закінчив середню школу (в годинах) [11, с. 32]

Дисципліна	Семестр	
	Перший	Другий
Психологія дитини з педологією	3	3
Гігієна дитячого віку у зв'язку з фізіологією і анатомією	2	2
Установи дошкільного віку (теорія)	4	-
Установи дошкільного віку (практика)	-	4
Виразне читання	2	2
Творче оповідання і драматизація	2	2
Ручна праця	2	2
Малювання й ліпка	2	2
Співи й музика	2	2
Дитячі ігри	1	1
Книга в дошкільному віці	1	1
Введення дітей у природу	1	1

Передбачалося, що інструктори із позашкільної освіти теж повинні пройти серйозну педагогічну підготовку при університеті. Для цього була розроблена навчальна програма і складений кошторис таких курсів, що давали особам право бути на посадах інструкторів із позашкільної освіти Народних Рад Полтавщини. Для вихователя-керівника вводилися ще й обов'язкові предмети мистецько-творчого спрямування не лише для естетичної підготовки педагога, а й для навчання основам зовнішньої та внутрішньої комунікативної поведінки (табл. 2).

Таблиця 2

Програма однорічних курсів з позашкільної освіти для тих, хто закінчив середню школу (в годинах) [11, с. 33]

Дисципліна	Семестр	
	Перший	Другий
Принципи організації, методи і форми позашкільної освіти	4	4
Історія основ позашкільної освіти на Заході, в Росії і Україні	1	4
Роль земства і кооперації у справі позашкільної освіти	1	1
Школи для дорослих (теорія)	2	-
Школи для дорослих (практика)	-	2
Бібліотекознавство (теорія)	2	-
Бібліотекознавство (практика)	-	2
Народний театр (теорія)	2	-
Народний театр (практика)	-	2
Музейна справа (краєзнавство)	2	2
Екскурсії (теорія)	1	1
Кінематограф і червоний ліхтар	1	1
Співи і музика (теорія)	2	-
Співи і музика (практика)	-	2
Психологія	2	2
Гігієна	1	1

Студенти полтавського історико-філологічного факультету здобували теоретичні знання із популярного земського журналу “Нова школа”. На практичних заняттях із педагогіки та психології обговорювалися питання необхідності володіння майбутнім учителем комплексом професійних умінь і навичок для досягнення високого рівня виховання і навчання у школі. Аналіз статей, опублікованих на шпальтах журналу за 1918 рік, дозволяє стверджувати, що передова педагогічна громадськість прагнула на практиці реалізувати авторські методи і принципи підготовки вчителя, відмінні від догматичних, затеоретизованих, позбавлених орієнтації на сутність педагогічної дії, спрямування на розвиток особистості дитини. В процесі підготовки педагогічних кадрів полтавські вчені звертали увагу на проблеми, що наведені нижче.

По-перше, у школі, поруч із догматичністю форми, при навчанні зловживають методом запитань і відповідей. Учитель ставить запитання, яке, хоча й пристосоване до дитячого розуміння, та все ж таки нав’язане учневі, а той мусить зразу ж дати відповідь. Сподіватися на самодіяльність, творчість у даному випадку не варто, бо відповідати треба так, як запитую вчитель.

По-друге, у сучасній школі в поведінці вчителя зовсім немає “краси” і надто мало того, що цілком відповідало б внутрішній суті дитини.

По-третє, засоби навчання й виховання мають ґрунтуватися на генетичних та естетичних складниках (так є в американській і європейській педагогіці). Бажано було б

навчати цим основам і наших учителів, аби сприяти вільному розвитку дітей. Це можна зробити шляхом введення в курси педагогіки і психології проблем навчання майбутнього вчителя творчому розповіданню.

По-четверте, методи розповідання мають ґрунтуватися на естетиці. В кожній школі є елементи естетики, зокрема, це години вмілості, співи, малювання тощо. Дитина потребує краси, бо вона виявляє надзвичайну чутливість до всього прекрасного. Тільки естетичні враження від дій учителя викликають у дитячій душі піднесений настрій, різноманітні внутрішні переживання, сприяють розвитку моральних сил [5, с. 23–24].

Розмірковуючи про роль педагога в навчально-виховному процесі школи, в системі формування й розвитку особистості конкретного учня, полтавські вчені ще 1918 р. одними з перших зауважували: “Вчитель – це артист. Він повинен добирати такі розповіді, такі оповідання, такі тексти, які б дійсно мали цінність для слухачів, він мусить уміти вкластися в таку художню форму, яка б дала учневі задоволення й викликала справжнє естетичне переживання. Щоб домогтися цього, вчителеві необхідно мати широкий авторитет і солідну підготовку. Мало добирати матеріал для педагогічної розповіді та вдало її подавати. Вчителю необхідно знати всі деталі того життя, того оточення, з якого цей матеріал взятий. Він повинен створити такий настрій, який би взяв гору над власним настроєм чи станом. Вчитель, який організовує педагогічну розповідь, має пам’ятати, що він не професійний актор і мусить всю увагу учнів відвести від себе, від своєї особи і перенести її на дієвих осіб своєї розповіді. Ніколи не треба підкреслювати моралі, вносити свою оцінку – потрібно лише проїнятися настроєм теми, допомогти слову якимось жестом, мімікою, ритмом. А ще вчителю треба знати, що наша українська народна словесність є неперевершеним скарбом із багатства тем” [5, с. 32–33].

Перед випускниками вітчизняних вищих закладів освіти 1918–1919 рр., незважаючи на всі суспільно-політичні негаразди та матеріальні скрути, стояло завдання оволодіння способами і прийомами для досягнення того, щоб кожен урок був планомірно організованою педагогічною працею з вихованцями і плавно переходив від вершин своєї продуктивності до вільної взаємної дії. Аналіз змісту лекційних курсів педагогіки окремих професорів українських педагогічних ВНЗ дозволяє стверджувати, що більшість із них усвідомлювали необхідність ознайомлення студентів із методикою і технікою педагогічної взаємодії, елементами професійної майстерності в учительській праці. Серед викладачів обстоювалася думка про те, що лише вчитель, його слова, його жест, його погляд, його любов до дітей та щире захоплення своїм предметом – ось чинники, які здатні розпалити в учнів хвилі енергії та іскри ентузіазму до роботи. Вчителю-реміснику, вчителю, який відбуває в класі тяжку повинність, немає місця в новій школі. Вона чекає вчителя-професіонала, вчителя-художника і вчителя-творця нових цінностей [14, с. 370].

Українська педагогічна еліта та провідна професура вищих педагогічних закладів освіти починає оперувати поняттям “майстерність” у плані підготовки майбутнього вчителя. Про це свідчать численні публікації в популярному педагогічному часописі “Вільна українська школа”. В одному з номерів журналу за 1918 рік, де розглядалися проблеми нових перспектив у житті сільського вчительства, зазначалося: “Коли брати до уваги матеріальне забезпечення вчительства, слід не випускати з поля зору поліпшення його освітнього становища, тим більше, що Україна зараз приступає до будови нового культурного життя і що ця робота потребує безліч усякого фаху майстрів, у тому числі й майстрів освітньої сфери” [10, с. 240].

Починаючи з 1919 р., вся робота з формування професійної майстерності майбутнього вчителя в педагогічних ВНЗ України відбувалася під постійним наглядом партійних та інших

державних органів. За твердженням С. Мельничука, ставилось питання виховати нову армію педагогічних кадрів, які повинні бути тісно пов'язані з партією, її ідеями і повністю проводити її ідеологію, а це вимагало з боку керівництва належного контролю партійних органів за всіма видами навчально-виховної діяльності вищої педагогічної школи. Відомі діячі народної освіти: вихідці з України А. Луначарський, П. Блонський, М. Даденков, а також російські освітні керманічі Т. Шацький, Н. Крупська та інші – своєю науковою, практичною та громадською діяльністю стверджували принципи та методи формування педагогічної майстерності в системі загальнопедагогічної та практичної підготовки майбутніх учителів [9, с. 72].

Отже, в період національного державотворення України (перша чверть ХХ ст.) у вищих та середніх професійних педагогічних освітніх закладах здійснювалися активні пошуки розвитку елементів професійної майстерності майбутнього вчителя-вихователя, обґрунтовувалася необхідність педагогічної освіти на засадах соціальних, професійних і духовних цінностей людської особистості. Важливою тенденцією цього періоду було прагнення більшості українських ВНЗ до підготовки вчителя-майстра через тісну єдність теорії і практики, який мав природні нахили і здібності до педагогічної професії. Проблематика педагогічної майстерності стає предметом теоретичного вивчення й обґрунтування вчених, теоретиків і практиків освітньої галузі.

Список літератури: 1. *Артемова Л. В.* Історія педагогіки України : [підруч.] / Л. В. Артемова. – К.: Либідь, 2006. – 424 с. 2. *Болтівець С.* Педагогічні погляди та ідеї Івана Стешенка / Сергій Болтівець // Український педагог Іван Стешенко: [посіб. з історії педагогіки для курсистів інститутів удосконалення вчителів, студентів вищих пед. навч. закл.]. – К.: Київ. міжрегіон. ін-т удосконалення вчителів ім. Бориса Грінченка, 1994. – 219 с. 3. *Боровик А.* Створення перших українських вищих навчальних закладів та підготовка в них педагогічних працівників в період національно-демократичної революції / А. Боровик // Сіверянський літопис. – 2004. – № 1. – С.3–11. 4. *Бутівченко С. В.* Історичний аспект розвитку професійної освіти в Україні у 1918 – 1930 рр. / С. В. Бутівченко // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17 – 18 квіт. 1996 р.). – Ч. IV: “Інноваційні технології в навчально-виховному процесі вузу”. – 151, [4] с. 5. Години творчого оповідання // Нова школа. – 1918. – № 2. – С. 20–34. 6. *Кованько П.Л.* Педагогический авторитет / П.Л. Кованько. – К.: Типографія С.В. Кульженко, 1905. – 26 с. 7. *Корж Л. В.* Історія становлення та розвитку Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка / Л. В. Корж. – Суми: Ред.-видав. відділ СДПУ, 1999. – 88 с. 8. Курси по народному образованию // Педагогические известия. – 1917. – № 3–4. – С. 69–72. 9. *Мельничук С. Г.* Формування естетичної культури майбутніх учителів (історико-педагогічний аспект, 1860–1970 рр.): [моногр.] / С.Г. Мельничук. – К.: Кіровоград. кн. вид-во, 1995 –199 с. 10. *Рошхівський М.* Нові перспективи в житті сільського учительства / Михайло Рошхівський // Вільна українська школа. – 1918. – № 5–6. – С. 236–242. 11. *Рудинський М. Я.* Про заснування в Полтаві педагогічного факультету (1918 р.) / Михайло Рудинський. – Полтава, 1995. – Препринт, вип. 5. – 40 с. 12. *Сахаров И. П.* Катехизис народного учителя / И.П. Сахаров. – М.: Изд-е т-ва Ив. Д. Сытина, 1908. – 180 с. 13. *Супруненко О. Б.* Михайло Рудинський: сторінки біографії / О. Б. Супруненко // Рудинський М. Я. Про заснування в Полтаві педагогічного факультету (1918 р.) / М. Я. Рудинський. – Полтава, 1995. – Препринт, вип. 5. – 40 с. 14. *Троицкий Д. Г.* Живые беседы, как метод преподавания в новой школе / Д. Троицкий // Новая школа. – 1918. – № 7–

8. – С. 369–375. 15. Флерина Е. Обращение к работникам слова / Е. Флерина // Педагогические известия. – 1917. – № 1. – С. 41–42.

Bibliography (transliterated): 1. Artemova L. V. Istorija pedagogiki Ukraïni : [pidruch.] / L. V. Artemova. – K.: Libid', 2006. – 424 s. 2. Boltivec' S. Pedagogichni pogljadi ta ideï Ivana Steshenka / Sergij Boltivec' // Ukraïns'kij pedagog Ivan Steshenko: [posib. z istoriï pedagogiki dlja kursistiv institutiv udoskonalennja vchiteliv, studentiv vivih ped. navch. zakl.]. – K.: Kiïv. mizhregion. in-t udoskonalennja vchiteliv im. Borisa Grinchenka, 1994. – 219 s. 3. Borovik A. Stvorennja pershikh ukraïns'kikh vivih navchal'nih zakladiv ta pidgotovka v nih pedagogichnih pracivnikiv v period nacional'no-demokratichnoï revoljucii / A. Borovik // Siverjans'kij litopis. – 2004. – № 1. – S.3–11. 4. Butivwenko S. V. Istorichnij aspekt rozvitku profesijnoï osviti v Ukraïni u 1918 – 1930 rr. / S. V. Butivwenko // Viwa osvita v Ukraïni: realii, tendencii, perspektivi rozvitku: materiali Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kiïv, 17–18 kvit. 1996 r.). – Ch. IV: “Innovacijni tehnologii v navchal'no-vihovnomu procesi vuzu”. – 151, [4] s. 5. Godini tvorchoho opovi-dannja // Nova shkola. – 1918. – № 2. – S. 20–34. 6. Kovan'ko P.L. Pedagogi-cheskij avtoritet / P.L. Kovan'ko. – K.: Tipografija S.V. Kul'zhenko, 1905. – 26 s. 7. Korzh L. V. Istorija stanovlennja ta rozvitku Sums'kogo derzhavno-go pedagogichnogo universitetu im. A.S. Makarenka / L. V. Korzh. – Sumi: Red.-vidav. viddil SDPU, 1999. – 88 s. 8. Kursy po narodnomu obrazovaniju // Pedagogicheskie izvestija. – 1917. – № 3–4. – S. 69–72. 9. Mel'nichuk S. G. Formuvannja estetičnoï kul'turi majbutnih uchiteliv (istoriko-pedagogichnij aspekt, 1860–1970 rr.) : [monogr.] / S.G. Mel'nichuk. – K.: Ki-rovograd. kn. vid-vo, 1995. – 199 s. 10. Rowahivs'kij M. Novi perspektivi v zhitti sil's'kogo uchitel'stva / Mihajlo Rowahivs'kij // Vil'na ukraïn-s'ka shkola. – 1918. – № 5–6. – S. 236–242. 11. Rudins'kij M. Ja. Pro zasnu-vannja v Poltavi pedagogichnogo fakul'tetu (1918 r.) / Mihajlo Rudins'kij. – Poltava, 1995. – Preprint, vip. 5. – 40 s. 12. Saharov I. P. Katehizis narodnogo uchitelja / I.P. Saharov. – M.: Izd-e t-va Iv.D.Sytina, 1908. – 180 s. 13. Suprunenko O. B. Mihajlo Rudins'kij: storinki biografii / O.B. Suprunenko // Rudins'kij M. Ja. Pro zasnuvannja v Poltavi pedagogichnogo fakul'tetu (1918 r.) / M. Ja. Rudins'kij. – Poltava, 1995. – Pre-print, vip. 5. – 40 s. 14. Troickij D. G. Zhivye besedy, kak metod prepoda-vanija v novej shkole / D. Troickij // Novaja shkola. – 1918. – № 7–8. – S. 369–375. 15. Flerina E. Obrawenie k rabotnikam slova / E. Flerina // Pedagogicheskie izvestija. – 1917. – № 1. – S. 41–42.

А.А. Лавриненко

ТВОРЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ И ОВЛАДЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИМ МАСТЕРСТВОМ В УКРАИНЕ (1917–1919 гг.)

В статье рассматриваются инновационные подходы в овладении педагогическим мастерством будущими учителями Украины в период становления национального государства (1917–1919 гг.), акцентируется внимание на вопросах сущности и специфики педагогического мастерства как атрибутивной составляющей учительской профессии в историко-педагогической ретроспективе.

A. Lavrinenko

CREATIVE DEVELOPMENT AND CAPTURE BY PEDAGOGICAL TRADE IN UKRAINE (1917–1919)

In the article innovative approaches in the capture by pedagogical trade by the future teachers of Ukraine in the period of becoming of the national state (1917–1919) are considered, attention is accented on the questions of essence and specific of pedagogical trade as an attributive making teaching profession in a history and pedagogical retrospective view.

Стаття надійшла до редакційної колегії 4.10.2010

Теорія і практика управління соціальними системами 4'2010